

*Барабаш О.В., к.ю.н., доцент
кафедри логіки*

Національний університет ЮАУ

СВІТОГЛЯДНЕ ПІДґРУНТЯ ХРИСТІЯНСТВА В ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ЗАХІДНОГО СВІТУ

Взаємозв'язок релігії, права, процесів державотворення – тема багатомірна та різноаспектна. Актуальність теми витікає з комплексу сучасних суспільно-правових запитів України. Процес пошуку ефективних засобів та механізмів подальшої модернізації правової системи у зв'язку з тенденціями участі у глобалізації правового простору і, водночас, аналізу й відтворення елементів системи, що пов'язані з історичним досвідом України, актуалізує увагу різних галузей сучасної науки до теоретичного й практичного досвіду розвинених демократій світу. У цьому контексті питання впливу світоглядного підґрунтя християнства на процеси державотворення, його ствердження у правовій культурі залишається, з нашої точки зору, одним із найбільш цінних щодо теоретико-методологічних напрацювань в їх проекції на соціальну дійсність сьогодення.

Так, історія Західного світу свідчить, що тривалий час система світоглядних і, відповідно, соціальних координат розбудовувалась у зв'язку з віровченням християнства, до XVI століття майже виключно католицького, а згодом і реформованого (протестантизму). Суттєвий аспект віровчення католицизму, який за твердженням дослідників, позначив цілу площину соціальних проєкцій – розуміння сутності жертви Ісуса Христа в контексті подолання гріха і можливості спасіння. Звичайно, для всього християнства принциповий момент – акцентована увага до смерті і Воскресіння Христа. Старозавітна ідея очищення через жертву набуває якісно нового звучання: якщо в традиції євреїв світ очищався від гріха у зв'язку з щорічною храмовою церемонією жертвоприношення ягня, то після спокутної місії Ісуса Христа світ є ніби остаточно зміненим щодо гріховної сутності. По-перше, в жертву приносить себе сам Господь, тому очищувальна сила її настільки велика і велична, що вона може відбутися лише один раз і цього достатньо для подолання гріха. Оскільки гріховність і смертність (як наслідок відпадання людини від Бога, порушення Його заборони і настання обіцяної санкції “смертю умреш”) пов'язані, то Воскресіння Христа у цьому контексті підкреслює перемогу над смертю і, водночас, над гріхом. По-друге, розуміння сутності приходу Господа в світ, усвідомлення Його любові до людства: прихід в людській подобі, добровільна самопожертва і подальше Воскресіння – відкривають у вірі шлях до подолання гріха і спасіння кожному, хто відкриває своє серце. Так, у християнстві стверджується, що на відміну від попередніх

часів, коли людство вже не могло самотужки здолати гріх та його наслідки, після приходу Ісуса Христа шлях до подолання гріха є відкритим. У різних течіях християнства ми знайдемо суттєві змістовні відтінки щодо розуміння сутності жертви Бога і особливостей людської поведінки у перспективі спасіння. Повертаючись до католицизму, акцентуємо увагу на таких моментах: оскільки в жертву приніс себе Сам Господь, робиться висновок, що розпочався новий етап в історії світу, в якому відкривається перспектива спасіння через слідування церковним нормам, добрі справи. Стосовно усього способу життя виражена формалізація завдань суспільного характеру, простежується чітко виражена формалізація концепції спасіння. Вона стає теоретичним підґрунтям і основою стандартів формалізації, тим загальним підходом, що дає можливість позначати сам спосіб розгляду концепції спокутування гріха і перспективи спасіння як юридичний. Саме на цьому фундаменті свого часу стала можливою рецепція римського права з його увагою до детальної регламентації цілого ряду відносин, особливо цивільних. Після напрацювань у середньовічній схоластичній рішенні проблем суто теологічного характеру створило певну систему світоглядних координат, у яких стало можливим “вписування” римського права в християнський контекст. На цьому підґрунті в континентальній Європі стали набувати остаточного характеру ті ключові риси, що будуть дозволяти вирізняти авторитетну романо-германську правову сім'ю. У підсумку, колективістські цінності християнського змісту і спрямованість на їх чітку формалізацію відтворились тією чи іншою мірою у підходах щодо праворозуміння і відповідних їм практичних конструкціях тих держав, у яких католицизм виступав як домінуюча релігія (хоча на сьогодні католицизм впливає переважно на думку лише своїх послідовників, це достатньо серйозний сегмент суспільної думки в окремих країнах, який викликає суттєвий резонанс; скажімо, коли в католицизмі приймається ліберальна концепцію прав людини, підкреслюється, що слід додати ідею колективних прав).

У межах того способу, який позначено як юридичний, але з отриманням змістовно інших результатів, вирішував питання місії Христа і перспективи спасіння протестантизм. Наголос робився на прощенні Богом гріховного людства. З доброї волі Господа заслужене покарання винного людства вже відбулося. Він бере на себе всі гріхи і приносить себе в жертву, заміщаючи людство, що можна розуміти як акт повної амністії Господа як найвищого Судді над своїм творінням (людством). У цій ситуації важливе усвідомлення прощеності і у перспективі реабілітованих у такий спосіб можливостей, які відкриваються перед людиною в мирських сферах, пов'язаних з раціональним конструктивізмом життя, професійними справами, проектами соціального характеру щодо переобладнання суспільства, справами матеріального гатунку тощо. Єдиний правильний орієнтир – тільки особиста віра і, відповідно, тільки даром дана благодать. Саме вони відкривають шлях до спасіння і усвідомлення його правильності в миру, перед обличчям Бога людина має долати цей шлях сама.

По-друге, зло продовжує залишатися в цьому світі, тому що Господь не може обмежити свободу волі людини в ситуаціях вибору у справі спасіння. З

цієї постанови теології протестантизму витікає: якщо сам Бог не обмежує свободу волі, то не мають право на її обмеження ні правитель, ні церква, ні загалом будь-хто інший. Тому протестантизм мав вирішувати серйозну проблему: у який спосіб має бути забезпечена свобода волі кожного індивіда у суспільному житті, і, відповідно, визначитися з підходами щодо розуміння ролі держави і права в контексті недоторканості свободи волі людини. Так, змістовні центри, що потребують формалізації, мають реалізуватися у суспільному житті і у принципово новий спосіб, за обставин, у яких ціниться особистість, суспільна діяльність, соціальна дійсність. При всіх варіантах віровчення протестантизм стратегічно визнає рівність людей у справі спасіння і можливість сповідання невірного з його точки зору варіанту християнства, а зрештою й інших релігій, бо за це людина сама й буде відповідати перед Богом. Тому ідея свободи совісті, як і інших прав людини, формувалася також під впливом протестантизму.

По-третє, стосовно основ розбудови суспільного життя протестантизм звертається до моделі ще Старого Завіту, в основі якої договірність сторін; якщо Сам Господь укладав Договір (Завіт) зі “своїм народом”, звертаючись саме до цієї форми встановлення взаємовідносин, то і у врятованому Ім світі люди, що йдуть шляхом спасіння, мають наслідувати Господу і покласти в основу співіснування саме договір, у якому формально досконало, на змістовному підґрунті Святого Письма мають бути встановлені правила співіснування. У континентальній Європі протестантизм віднайшов шлях реалізації своїх ідей щодо індивіда, способу його життя, особистих прав і майнових інтересів у сполученні з інструментарієм римського права і у такий спосіб сприяв розбудові континентальної правової системи. В Англії ж і особливо в США під впливом протестантизму остаточно сформувались ідеї лібералізму, що в тривалій дискусії щодо праворозуміння представників природного і позитивного права ствердилися в правовій системі, де формальна законність – основа договору співіснування усіх складових суспільства, справедливість досягається через процедуру, а колективні запити стверджені в концепції держави як в механізмі реалізації договору. При такому підході акцентовано забезпечується площина індивідуалізму, що підтверджує Конституція США, в якій головною цінністю проголошено свободу, держава покликана створювати необхідні умови реалізації свободи, мінімально втручатися в особистий соціальний простір, має йти за запитом суспільства, відтворювати договірну основу і набувати характер “сервісної” інституції. І в такому концепті відносин індивід-суспільство-держава саме суд визначається тією інстанцією, що має гарантувати фундаментальну дієвість договору співіснування.

Ще з часів заселення територій Північної Америки пуританами-біженцями (або, як ще прийнято називати їх в США, “отцями-пілігримами”) у тісному зв'язку з думкою, що йшла і з Англії, в роботах теоретиків протестантизму поступово обґрунтовується ідея про особливе місце в системі суспільних відносин суду, а якщо більш конкретно – постаті судді. В Англії вже тривалий час підкреслюється, що правосуддя здійснюють не суди, а саме судді.

Протестантизм обґрунтував роль і місце судді у межах свого світосприйняття. Скажімо, Джон Уінтроп наголошував, що суддя має почуватися Богом на землі, говорити, діяти і вирішувати від Його імені, маючи на увазі ствердження вищезазначених принципів, беручи на себе відповідальність за втілення християнських чеснот. Так, постає судді пов'язувалася зі ствердженням права, його проявами, реалізацією, захистом. Право, яке розумілось як дарована Богом міра свободи, легітимація пов'язувалися, перш за все, з постаттю судді. Звідси одна з суттєвих ознак англо-американської правової сім'ї: держава розглядається лише як один із суб'єктів права поряд із приватними особами, її публічні інтереси мають захищатися на рівних підставах з окремими особами, що відстоюють свій приватний інтерес у суді, тобто маємо відсутність поділу на приватне та публічне право. В Англії особливо підкреслюється, що суд не виступає на боці держави. Системна риса в цій системі правових координат – ствердження права через процедурну вивіреність, що забезпечує від тиску держави, уряду, обставин, впливових осіб, тощо і гарантує дієвість принципу верховенства права на всіх рівнях, з рівним ставленням до всіх суб'єктів правовідносин.

У сучасній науці ця площина досліджується під різними аналітичними кутами, і значний перелік питань, пов'язаних із впливами релігії на державотворчі процеси в історії та сучасності, залишаються відкритим.

*Гетьман І.В., к.ю.н., провідний науковий співробітник
Інститут державного будівництва
та місцевого самоврядування НАПрН України*

ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ПЛЮРАЛІЗМ МЕТОДОЛОГІЙ, КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОВОГО СПІЛКУВАННЯ, ПРАВОВА ГЕРМЕНЕВТИКА

Сучасне суспільство поступово починає набувати ознак, які є притаманними інформаційному суспільству: трансформації в області виробництва, обміну, розподілення і споживання матеріальних благ; зміни у традиційному ринковому типі господарювання під впливом позитивних надбань науково-технічної й інформаційно-комунікаційної революції; посилення ролі інформації (знання), які виступають визначальним критерієм соціальної диференціації, новим способом панування; ускладнення соціально-економічних, комунікаційних, міжособових зв'язків; запровадження нових управлінських методів; посилення значущості так званого «людського» фактору та екологічних вимог. Ситуація, яка склалася у царині юридичної науки зазнала істотних змін з того часу, коли України почала рухатися у напрямку розбудови демократичної, правової держави. До другої половини ХХ ст. жодні дискусії не могли похитнути впевненості у побудові абсолютно істинних підходів до праворозуміння. Нині екзистенція вітчизняної соціально-правової доктрини зазнає кардинальних трансформацій: завдяки зусиллям вітчизняних вчених наполегливо торує дорогу плюралізм у підходах до